

Flora-ontwikkelingen in de duinen boven Bergen

HANS VAN DER GOES

De provincie Noord-Holland heeft een grote verantwoordelijkheid voor de in haar gebied liggende duinen. Zij is actief betrokken bij het wel en wee van de duinen. Dit uit zich in projectbegeleiding en subsidies bij vele natuurontwikkelingsprojecten.

Via natuuronderzoek houdt de provincie zelf een vinger aan de pols wat de ontwikkelingen in het duinmilieu betreft. Zo zijn in 1996 steekproefsgewijs flinke delen van het duin van Texel en de Kop van Noord-Holland op flora en vegetatie onderzocht.

In het kader van de Provinciale Natuur-Informatie wordt ieder jaar een deel van de provincie op flora en vegetatie onderzocht. In een cyclus van 10-12 jaar wordt de hele provincie bekeken. De nadruk van deze inventarisatie ligt op gebieden en/of biotopen die beleidsrelevant zijn. Andere delen worden steekproefsgewijs gedaan om de ontwikkelingen te kunnen volgen.

In 1996 zijn grote delen van de vochtige duinen van Texel en de Kop van Noord-Holland geïnventariseerd. De droge delen zijn steekproefsgewijs gedaan.

Reeds eerder zijn Texel (1985) en de Kop (1980 en 1987) onderzocht. Ook de gegevens van het duingebied rond Schoorl (1986, herhaald in 1993) worden in dit verslag betrokken.

Verspreiding en voorkomen

Het onderzoek van de provincie gaat vooral in op de verspreiding en het voorkomen van soorten. In de duinen van het Waddendistrict zijn zo'n 600 plantensoorten waargenomen. Dit getal zegt in feite niets. Lang niet alle soorten zijn voor het duin kenmerkend. Vele soorten zoals ruigtekruiden, akkerkruiden, maar ook moerasplanten komen juist veel meer buiten het duin voor. Om toch enige ordening in de lange soortenlijsten aan te brengen kijken we eerst naar de kwetsbare, grondwaterafhankelijke planten. In deze groep zitten een aantal voor het duin typische planten. Het provinciaal beleid richt zich met name op deze groep door het ontwikkelen van natte en vochtige duinmilieus. Voorts bekijken we in het kort de toestand van de vochtige duinvalleien, de droge duinen, de droge heide en de vochtige heide.

Kwetsbare grondwater-afhankelijke planten

Dit is een term afkomstig van ecoloog Ger Londo. Hij heeft het dan over freatofyten. In totaal hebben we 85 soorten van deze groep in beide perioden waargenomen. Hiervan zijn 23 soorten slechts in een van beide jaren waargenomen. Deze soorten hebben we tot de categorie mogelijk toegenomen/afgenomen gerekend. Duidelijk blijkt dat sinds 1985 veel meer soorten achteruit gaan dan vooruit. Enkele van deze achteruitgaande soorten zijn addertong, dwergbloem, vlozegge, oeverkruid en diverse kranswieren. Vooruit gaan soorten als teer guichelheil en waterpunge.

Niet altijd is goed te achterhalen wat de eventuele oorzaken van de veranderingen zijn.

Waarschijnlijk is de droge winter 95/96 op bepaalde soorten van grote invloed geweest, met name voor kranswieren, oeverkruid en dwergbloem. Ondanks dat droge jaar zijn een aantal resultaten van natuurontwikkelingsprojecten wel degelijk zichtbaar. De toename van enkele soorten wijst daar op. Zo is bekend dat in de Mokslootvallei na stopzetting van de waterwinning en na het afplagen teer guichelheil massaal tot ontwikkeling kwam. In 1996 troffen wij het er minder aan, maar altijd nog veel meer dan in 1985.

Vochtige duinvalleien

De plantensoorten die in dit milieu zijn waargenomen, zijn deels dezelfde als de vorige groep.

Daarnaast komen er ook minder kwetsbare grondwaterafhankelijke soorten en soorten die niet afhankelijk zijn van het grondwater in duinvalleien voor. Voor al deze soorten tezamen geldt dat er meer soorten afnemen dan dat er toenemen. Soorten van meer schrale omstandigheden zoals echte koekoeksbloem, gewoon vleugeltjesbloem, watermavel, zeeegroene zegge en zwarte zegge nemen af. Daarentegen gaan soorten van wat drogere, vaak wat ruigere en voedselrijkere omstan-

In de vochtige duinvalleien blijkt de grote ratelaar toe te nemen (foto: Ruth van Crevel).

Veranderingen sinds 1985, kenmerkende soorten van natte heide.

Op de achtergrond: Na het stopzetten van de grondwaterwinning in de Moksloot op Texel en het afplaggen van dit gebied kwam teer guichelheil massaal tot ontwikkeling (foto: Sietske Dijkse).

digheden zoals dauwbraam, duinriet, harig wilgen roosje, kantig hertschoot en wilgenroosje vooruit. Toch geldt ook hier: plaatselijk is natuurontwikkeling merkbaar door toename van pioniersoorten als fraai duizendguldenkruid, teer guichelheil en waterpunge. Voorts nemen ook kleine en grote ratelaar toe.

Droge duinen

Tot deze groep plantensoorten worden alle kruidachtige vegetaties van droge bodem gerekend met de daarin verspreid staande struiken en bomen. Met het soortenaantal gaat het prima. Er nemen meer soorten toe dan af. Dit geldt zeker voor de soorten in de Kop van Noord-Holland. Er vindt echter een grote verschuiving plaats in vegetatiesamenstelling. Kenmerkende soorten als echt walstro, paashaver, zandblauwtje en in mindere mate buntgras en schapegras nemen af. Daarentegen nemen vele boom- en struiksoorten toe, én kruiden als deens lepelblad, bochtige smele, brede stekelvaren en ijle dravik. Het lijkt erop dat er sprake is van ontkalking, verzuring en voedselverrijking met een toename van bos en struweel. Deze tendensen spelen op Texel in mindere mate. Ook hier vindt echter een achteruitgang plaats van buntgras en schapegras en een lichte vooruitgang van een aantal struiken en bomen. Bovendien is er een afname van duinvergeetmijnietje, kandelaartje, schapezuring, zanddoddegras en vroegeling. Dit zijn winterannuëlen die alleen kiemen bij voldoende vocht. Waarschijnlijk zal dit een tijdelijk

Sinds 1995 blijkt addertong achteruit gegaan te zijn in het kalkarme duingebied van Noord-Holland (foto: Albert Salman).

verschijnsel zijn.

De droge heidevegetaties nemen in omvang en

Droge heide

kwaliteit af. Er zijn geen soorten die toenemen. Bedekkingen en soortenaantallen nemen fors af. Zowel op het vasteland als op Texel. Er is een afname van borstelgras, dopheide, reukgras, gewone en veelbloemige veldbies, schapegras, tormentil en nog veel meer. Soorten van de wat voedselar-

Vochtige heide

mere omstandigheden ruimen het veld. Het beeld van de vochtige heidevegetaties is nog somberder dan dat van de droge heide. Dezelfde tendens is waarneembaar. Het gaat om soorten als blauwe zegge, zeegroene zegge, dopheide, kale jonker, tandjesgras, veelbloemige veldbies en anderen. Enkele soorten nemen wel in aantal toe. Dit zijn ruigtekruiden en/of houtige gewassen (o.a. Amerikaanse vogelkers). Bekijken we alleen de kenmerkende soorten (zie figuur) dan blijkt meer dan 2/3 van de soorten achteruit te gaan. Het fenomeen vochtige/natte heide is aan het verdwijnen! Op dit moment is Staatsbosbeheer op Texel actief met het afplaggen van grote delen van de vochtige heiden. Resultaten daarvan zullen nog enkele

Conclusies

jaren op zich laten wachten. Het beleid van vernatting en natuurontwikkeling in de duinvalleien speelt pas enkele jaren. Dit is niet voldoende om de bestaande tendensen sinds 1985 volledig om te buigen. De eerste resultaten in de vorm van een toename van enkele kwetsbare vochtige pioniervegetaties zijn merkbaar, dit ondanks de extreme droge winter 95/96. Sinds 1985 is er ook sprake van een toename van houtige gewassen (verbossing, verstruweling). Dit zal grotendeels een natuurlijke proces zijn, maar het wordt ongetwijfeld versterkt door de zure en voedselrijke neerslag. Op dit moment wordt deze ontwikkeling plaatselijk (Texel, Grafelijkheidsduinen, Zwanewater) met succes bestreden door begrazing. Op andere plaatsen gaat het proces gewoon voort. Toch zal die begrazing niet voldoende zijn om verschuiving van droge voedselarme vegetaties naar meer voedselminnende vegetaties te stoppen. Veel ernstiger nu is het proces van ontkalking, verzuring, vergezeld van voedselverrijking, waardoor complete vegetaties dreigen te verdwijnen. De oorzaken hiervan liggen grotendeels buiten het duin. Door maaien en afvoeren en door plaggen is hier veel aan te doen. Echter het creëren van natuurlijke processen zoals het laten uitsterven van valleien en zo mogelijk het laten ontstaan van nieuwe sluffers zal de meest adequate oplossing blijken te zijn. Alleen op deze manier ontstaan bepaalde situaties, met hun bijbehorende soorten en vegetaties, steeds weer opnieuw langs natuurlijke weg.

Ir. J.P.C. van der Goes werkt bij het provinciaal bestuur van Noord-Holland.